

nauwelijks iets merkbaar is, hoewel die spanning intussen nadrukkelijk opliep. Dit verandert pas na Lodewijks terugkeer bij de ambassade, wanneer juist het bekende vlootincident tussen Tromp en Blake heeft plaatsgevonden. Hals over kop moeten de Nederlanders dan ook weldra vertrekken.

De editie van het journaal wordt voorafgegaan door een informatieve, zij het wat eenzijdige inleiding. Nadruk ligt daar vooral op de opvoedingsopvattingen van Huygens senior en zijn tijdgenoten. Lodewijk zelf komt er met een beknopt en niet vlekkeloos biografietje wel wat bekaaid af; te weinig hebben de editeurs hiervoor bijvoorbeeld geprofiteerd van de uitgegeven briefwisseling van zijn broer Christiaan. De tekst zelf wordt eerst gegeven in een Engelse vertaling, daarna volgen de Nederlandse en Franse originelen. Over de juistheid van deze volgorde kan men twisten. Maar onjuist lijkt mij dat alleen de Engelse vertaling verwijzingen naar de annotatie bevat. Als men de originele versies leest moet men de noten dus steeds via deze vertaling opzoeken. De annotatie is summier gehouden en vooral op persoonsbeschrijvingen toegespitst. Daarvoor is goed en niet altijd eenvoudig werk verricht. Fouten of omissies kunnen hierbij gemakkelijk voorkomen. Zo is de door Lodewijk genoemde koopman Cruso ongetwijfeld niet steeds, zoals wordt gesuggereerd, Bartholomeus Cruso geweest, maar meermalen Timotheus Cruso die als woordvoerder der Nederlandse kooplui in Engeland optrad (onder andere op pagina 211 en noot 126, vergelijk de in bijlage afgedrukte rekeningen op pagina 306, nummer 184). De niet geïdentificeerde mrs. Pettings of Pettiings (93/225) moet Pettingale heten; haar man had represaillebrieven tegen de Nederlanders. Noot 116 suggereert het bestaan van twee John Miltons, de dichter en een latijns vertaler, terwijl het om een en dezelfde persoon gaat. En waarom, ten slotte, niet enige informatie gegeven over gevechten tijdens de civil wars, waarvan Lodewijk tijdens zijn reis naar het westen melding maakt?

Toch nemen deze onvolkomenheden niet weg, dat we hier te maken hebben met een aangenaam leesbaar, verzorgd uitgegeven, en wetenschappelijk belangwekkend document. Lodewijk Huygens' journaal is een der zeldzame geschriften die ons een kijkje verschaffen op het leven van een Staatse ambassade in de vreemde; het moet als zelfstandige bron gelezen worden naast het officiële verbaal van de ambassadeurs. Bovendien levert het een aantal verrassende snapshots op van een Engeland waar de kruitdamp van de burgeroorlog nog niet geheel is opgetrokken.

S. Groenveld

S. Dörr M. A., ed., *De kundige kapitein. Brieven en bescheiden betrekking hebbende op Jan Olphert Vaillant kapitein-ter-zee (1751-1800)* (Zutphen: De Walburg Pers, 1988, 313 blz., f45,-, ISBN 90 6011582 1).

Over Nederlandse marine-officieren uit de tweede helft van de achttiende eeuw is weinig geschreven. Dat is niet zo verwonderlijk. Het was geen tijdperk van spectaculaire zeeslagen zoals een eeuw daarvoor waarin onze zeehelden geboren werden. Toch was die periode vóór 1795 geen onbelangrijke tijd voor de Nederlandse marine. De vloot trok al jaren aan het kortste eind in de strijd om de verdeling van het geld voor defensie. Maar de Republiek raakte ongewild betrokken bij het conflict tussen Engeland en de Amerikaanse koloniën, in de vierde Engelse oorlog (1780-1784). En in 1781 vond zowaar nog een echte zeeslag plaats, waarvan de uitslag als een Nederlandse overwinning uitbundig gevierd werd. Of de slag bij Doggersbank nu wel

of niet glorieus eindigde, doet er eigenlijk niet zoveel toe. Het had in ieder geval een gunstig effect: de marine stond weer in het brandpunt van de belangstelling. Degenen die voor 1780 al jaren tevergeefs bezig waren geweest met plannen om de kwaliteit van onze zeemacht te verbeteren, vonden nu een gewillig gehoor. Het bekendst is in dit verband de marine-officier J. H. van Kinsbergen, over wie momenteel een biografie in voorbereiding is. Vrijwel onbekend daarentegen is de figuur van Jan Olphert Vaillant (1751-1800). Deze kapitein-ter-zee was afkomstig uit een regentenfamilie te Enkhuizen. Hij doorliep de gebruikelijke leerschool als adelborst en luitenant. In 1781 volgde zijn benoeming tot extra-ordinaris kapitein (niet in vaste dienst). Hij voerde van 1783-1785 het bevel over een fregat in de Middellandse Zee. Van 1789 tot 1793 was Vaillant kapitein op het fregat Zephir naar Kaap de Goede Hoop en de koloniën in Azië. In 1795, na de overwinning van de patriotten, besloot hij naar het buitenland te gaan. Vaillant nam ten slotte een uitnodiging aan om in Russische dienst te treden. Hij stierf te Riga in 1800.

Over deze Vaillant handelt het boek *De kundige kapitein*. Het is geen echte biografie. Daarvoor bleek het materiaal in de persoonlijke sfeer te schaars. Wel vond de samensteller, mevrouw S. Dörr, brieven en andere bronnen van en over Vaillant, betrekking hebbend op zijn carrière als marine-officier. De auteur meent, zo blijkt uit het voorwoord, dat Vaillant geheel ten onrechte in het vergeetboek is geraakt. Diens bescheidenheid en een ongelukkig gesternte zouden de oorzaken van zijn onbekendheid zijn. Het boek heeft een chronologische opzet. Wij volgen Vaillant vanaf zijn geboorte tot zijn dood in den vreemde.

Al meteen valt op dat de schrijfster er niets voor voelt het lieden die niet in de marinegeschiedenis van de achttiende eeuw thuis zijn, gemakkelijk te maken. Allerlei personen en termen worden zonder enige toelichting ingevoerd. Zou iedere lezer zonder meer weten wie 'Schrijver' was? (14, Cornelis Schrijver 1687-1768, vlagofficier). Wie kan 'De Jonge' plaatsnemen als de negentiende-eeuwse auteur van een standaardwerk over de Nederlandse marine? (15). Is het begrip 'solliciteur' als zaakwaarnemer van een marinekapitein algemeen bekend? (16). Een zin als 'gisteren ben ik agter de Moelje gehaald' (99, moelje = havenhoofd) zal toch niet voor iedereen gesneden koek zijn.

Ook de vorm waarin de inhoud van dit boek gegoten is, vind ik ongelukkig. Het lijkt erop alsof werkelijk alle brieven en bescheiden die iets met Vaillants loopbaan van doen hebben, vaak integraal, zijn opgenomen. In het voorwoord worden in ieder geval geen selectiecriteria aangegeven. Er is geen keuze gemaakt tussen 'bronnenpublicatie' of 'betoog'. De eerste hoofdstukken, geheel van de hand van de auteur zelf, zijn zeer lezenswaardig. Haar schrijfstijl is gemakkelijk en boeiend. Maar naarmate het boek vordert laat mevrouw Dörr de bronnen voor zichzelf spreken. Het laatste hoofdstuk bestaat vrijwel helemaal uit letterlijk geciteerde brieven en verslagen. Dit nu is dodelijk. Het zijn bepaald geen levendige of bijzondere stukken. Bovendien lijdt de leesbaarheid van het boek als geheel onder deze inconsequente aanpak van de stijl. Een slotbeschouwing of analyse waarin alsnog een kritische interpretatie van de bronnen wordt gegeven, ontbreekt.

Mevrouw Dörr vindt dat Vaillant een miskend talent was, die zijn 'public relations' niet zo goed wist te hanteren als bijvoorbeeld Van Kinsbergen. Zij heeft zich duidelijk voorgenomen Vaillant in ere te herstellen. En met recht, want inderdaad blijkt dat de kapitein, samen met zijn vriend, de raad en advocaat-fiscaal van de Amsterdamse admiraliteit J. C. van der Hoop, een aantal verbeteringen in de marine heeft doorgevoerd. Waarom overtuigt dit boek dan toch niet echt? Ik denk dat dat komt door de manier waarop de auteur omspringt met de vermeende concurrenten van Vaillant. Veruit de belangrijkste was Van Kinsbergen. Deze wordt op bekwame en

venijnige wijze weggeschreven als een ijdele windbuil — tenminste, die indruk houdt de lezer ervan over. En dat heeft een averechts effect. Onwillekeurig vat men voor hem en de andere slachtoffers van de scherpe pen van mevrouw Dörr sympathie op. Twijfel besluip de lezer nu ook ten aanzien van Vaillant zelf. Is de auteur wel onbevooroordeeld? De niemand ontziende verdediging van de kundige kapitein is hier naar de verkeerde kant doorgeslagen.

Enige aarzeling heb ik ook ten aanzien van het onderzoek zelf, van de wijze van weergeven van de brieven en bescheiden en van de annotatie. Tevergeefs zoekt men naar een verantwoording van het onderzoek zelf. Uit de noten en een lijst van archiefbewaarplaatsen blijkt dat de samenstelster waarschijnlijk streefde naar volledigheid. Dat dat in een enkel opzicht niet lukte, kan niemand haar euvel duiden. Wie kent niet de ervaring dat pas na een publikatie gevonden wordt, waar tijdens het onderzoek lang naar gezocht werd? Toch is het merkwaardig dat kennelijk ook voor de hand liggende bronnen en literatuur niet gebruikt zijn. Vaillant was bijvoorbeeld in 1782 eerste officier op het schip van schout-bij-nacht J. Binkes tegen wie een krijgsraad werd gevoerd wegens 'nalatigheid'. Natuurlijk speelde Vaillant als getuige een belangrijke rol. Volgens de auteur zouden geen stukken van deze krijgsraad meer te vinden zijn (63). Maar zij zijn er wel degelijk: in het familie-archief Van Wassenauer van Rosande (28 VI cc), aanwezig in het Rijksarchief in Zuid-Holland. Het is bepaald geen al te onlogische plaats om te zoeken. Willem baron van Wassenauer was voorzitter van de krijgsraad.

En over Vaillants eerste tocht als kapitein in het eskader van vice-admiraal P. H. Reynst naar de Middellandse Zee van 1783 tot 1785 bestaat een goede, gedrukte bron. Cornelius de Jong van Rodenburg (1762-1838) maakte deze reis als eerste officier op de Prins Willem. Het verslag van zijn belevenissen, gedrukt in 1807, behoort zeker tot de relevante literatuur.

Wat betreft de vele citaten, brieven en andere letterlijk geciteerde stukken vraag ik mij af waarom niet de gebruikelijke richtlijnen voor het weergeven hiervan zijn gevolgd. Hetzelfde bezwaar heb ik tegen de annotatie. Die is onevenwichtig en inconsistent. Zo wordt een steeds wisselende volgorde van de vindplaats van archiefstukken gebruikt, soms de archiefbewaarplaats aan het begin van de noot, dan weer aan het eind. Die inconsistentie moge blijken uit de volgende voorbeelden van noten waarin stukken uit de Collectie Van der Hoop ten bewijze worden aangevoerd (bladzijde 138/139, noten 5, 18, 29 en 36) Adm. Coll. XXXIX 57 ARA / Coll. Van der Hoop, XXXX 154 Adm. Coll. ARA / Adm. Coll. XXXIX 168 ARA / Coll. Van der Hoop XXXIX 169 ARA en (bladzijde 242, noot 27) Coll. Van der Hoop no. 169 Adm. Coll. XXXIX ARA. Zulke dingen zijn weliswaar niet essentieel, maar zij bepalen mede het karakter van een boek.

Tenslotte dringt zich natuurlijk de vraag op voor welk publiek de uitgever dit boek eigenlijk bedoeld heeft. Het is voor een groot publiek onaantrekkelijk en als wetenschappelijke uitgave schiet het op te veel punten te kort. Wie het weet mag het zeggen.

E. S. van Eyck van Heslinga

E. S. van Eyck van Heslinga, *Van compagnie naar koopvaardij. De scheepvaartverbinding van de Bataafsche Republiek met de koloniën in Azië, 1795-1806* (Hollandse historische reeks IX; Amsterdam: De Bataafsche Leeuw, 1988, 320 blz., f65,-, ISBN 90 6707 174 9).

Deze dissertatie kan worden beschouwd als een afronding van het Leidse VOC project. Bruijn, Gaastra, Schöffers en anderen onder wie mevrouw Van Eyck verzorgden het overzicht van de